

Elżbieta Wieczór

Wydział Nauk Pedagogicznych UMK

**ANNA WASILEWSKA, *ARCHETYPY ŚWIATA DZIECIĘCEGO.*
ŚWIATY WYOBRAŹNI W NARRACJACH DZIECI,
*HARMONIA, GDAŃSK 2013, ss. 235***

Współczesna metodologia badań nad dzieciństwem dostrzega potrzebę pogłębionych analiz jakościowych odnoszących się do wybranych obszarów funkcjonowania placówek wczesnej opieki i edukacji, badań nauczycieli-wychowawców w relacjach z dziećmi i środowiskiem społecznym. W działaniach tych wyraźnie rysuje się nurt badań narracyjnych, które stanowią ogromną wartość metodologiczną.

W tenże nurt doskonale wpisuje się recenzowana praca A. Wasilewskiej *Archetypy świata dziecięcego. Światy wyobraźni w narracjach dziecięcych*. Obszarem zainteresowań naukowych Autorki jest funkcjonowanie dziecka w świecie kultury oraz świat dziecięcej wyobraźni. Badania wyobraźni dziecięcej przedstawia już autorka we wcześniejszej pracy pt. *Fantastyka baśniowa a dziecko – wychowanie czy manipulacja*.

Zdaniem autorki „obrazy wyobraźni znajdują się w rozmaitych aktach dziecięcej ekspresji: ruchowej, plastycznej, werbalnej – autorka koncentruje się jednakże na analizie tekstów językowych tworzonych w szkolnej sytuacji zadaniowej. Tak konstruowane dziecięce narracje paraliterackie stanowią bogaty materiał badawczy, ponieważ można w nich odkrywać nie tylko obrazy wyobraźni, ale także – za pomocą analiz struktur językowych – docierać do sposobów interpretacji swia-

ta przez dzieci”¹. Autorka opiera swoje rozważania teoretyczne o antropologię strukturalistyczną, teorię psychologii głębi, filozofię kultury, teorię światów możliwych. Badania narracyjne przedstawia na podstawie strukturalizmu lingwistyczno-etnologicznego, antropologii kulturowej i filozoficznej fenomenologiczno-egzystencjalnej oraz kategorii językowego obrazu świata. Książka ma wyraźne, uporządkowane ramy teoretyczne.

Recenzowana praca ma charakter teoretyczno-metodologiczny; składa się z sześciu rozdziałów. W rozdziale I *Archetypy* – zdefiniowano pojęcie archetypu, przedstawiono archetypy w kulturze oraz zagadnienie myślenia obrazowo-symbolicznego. Rozdział II dotyczy *wyobraźni* – jak postrzegana jest wyobraźnia dziecka, jak się kształtuje w poszczególnych etapach rozwoju. Rozdział III przedstawia *wielość światów* – światy możliwe, światy subiektywne, światy intersubiektywne. W kolejnym IV rozdziale zilustrowano *narrację* jako przedmiot badań, kompetencje narracyjne dziecka oraz kategorię językowego obrazu świata. Część V – *podstawy metodologiczne badań*, problematyzuje przedmiot badań, ramy teoretyczne, schemat metodologiczny oraz schemat kodowania teoretycznego. Rozdział VI *Światy wyobraźni w narracjach dzieci* – stanowi opis badań narracyjnych ujętych przez Autorkę w następujące kategorie: 1. *Światy intersubiektywne* – między akceptacją społeczną a autonomią (etap I. Odkrywanie sensów: doświadczenia społeczne i wiedza na temat świata; etap II. Rodziny kodowania – światy społeczne – ścieranie dyskursów, wiedza intersubiektywna – od wiedzy społecznej do osobistej); 2. *Światy marzeń i lęków* (etap I. Odkrywanie sensów: potrzeby, marzenia, emocje; etap II. Rodziny kodowania – znaczenia marzeń i lęków w poszukiwaniu drogi rozwoju), 3. *Światy wewnętrzne* – obrazy podświadomości (etap I. Odkrywanie sensów: symboliczne obrazy; etap II. Rodziny kodowania – znaczenia symboliczne w etapach rozwoju jaźni); 4. *Światy kreacji* – relacje między światami fikcji (etap I. Odkrywanie sensów: dziecięce konstruowanie tekstów; etap II. Rodziny kodowania – gry wyboru możliwości: gatunki literackie, rozwiązania formalne,

¹ A. Wasilewska, *Archetypy świata dziecięcego. Światy wyobraźni w narracjach dzieci*, Harmonia, Gdańsk 2013, s. 7.

mieszanie konwencji), 5. *Archetypy świata dziecięcego* w teorii ugruntowanej.

W tytule pracy pojawia się kluczowe pojęcie archetypu, które Autorka przedstawia na podstawie teorii psychologii głębi Junga. „Jung przypisuje archetypom istotną funkcję konstytutywną dla psychiki człowieka. Stanowią one dyspozycje do wytwarzania wyobrażeń – zmiennych, ale nietracących pierwotnego wzorca.”² Jung definiuje archetypy jako „czynniki i motywy, które porządkują pewne elementy psychiczne, nadając im formę obrazów (trzeba je nazwać archetypowymi), i to zawsze w sposób rozpoznawany dopiero na podstawie uzyskanego rezultatu. Wyprzedzają one świadomość i przypuszczalnie stanowią strukturalne dominanty psychiki w ogóle”³. Autorka podkreśla, że „archetypy są tym, co wspólne, intersubiektywne”⁴. W podjętych badaniach o charakterze narracyjnym jej zamysłem było odkrycie sensów, wspólnych dla wyodrębnionego środowiska społeczno-kulturowego – generacji dzieci. Dało to możliwość ustalenia archetypów świata dziecięcego. Zdaniem Autorki narracje dziecięce są światami możliwymi, wygenerowanymi przez dzieci. Narracje ukazują, na jakiej podstawie dzieci konstruują wiedzę o świecie, jak kreują własną rzeczywistość. Istotna jest w tym rola wyobraźni, która dzięki wykreowanym obrazom w umyśle dziecka porządkuje te wyobrażenia, przetwarza je, umożliwiając tym samym dziecku rozumienie świata i siebie⁵.

Ukazując w części teoretycznej sposób myślenia obrazowo-symbolicznego dziecka, Autorka wskazuje, że symbol odgrywa rolę „metakomunikatora” między świadomością a treściami podświadomości⁶. Myślenie obrazowo-symboliczne (całościowe, nielinearne) jest charakterystyczne dla dziecka i nawet w dalszym rozwoju poznawczym zupełnie nie zanika⁷.

² Tamże, s. 15.

³ C.G. Jung, *Archetypy i symbole. Pisma wybrane*, Warszawa 1976, s. 173.

⁴ A. Wasilewska, dz. cyt., s. 8.

⁵ Tamże, s. 9.

⁶ Tamże, s. 28.

⁷ Z. W. Dudek, *Od języka wyobraźni do języka archetypów*, „Albo albo: Inspiracje Jungowskie. Problemy psychologii i kultury, Samopoznanie, terapia, rozwój” 2004, nr 2, s. 45.

Analizując koncepcję myślenia obrazowo-symbolicznego, które stanowi podstawę poznawania świata przez dziecko, Autorka zestawia ją z kategorią wyobraźni. Zbliżone z tą kategorią definicje twórczości i fantazji są interpretowane w wielu koncepcjach. Wyobraźnia odnosi się do „obrazowości” (to tworzenie wewnętrznych obrazów, widzenie obrazu)⁸. Pojęcie wyobraźni łączy się z aktywnością twórczą, wyobraźnią twórczą, postawą twórczą⁹. Na podstawie analizy koncepcyjnej, Autorka ukazuje powiązania między fantazją a realną rzeczywistością w postrzeganiu i opisie świata przez dzieci. W poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie: *Dlaczego powstaje w wyobraźni dziecka taki, a nie inny świat?*, dostrzega, że „z konstrukcji wykreowanego świata wyobraźni należy wyodrębnić te dane, które pochodzą z realnej rzeczywistości oraz te, które pochodzą z przekazów kulturowych. Dopiero potem można zastanawiać się nad charakterem ich zestawienia w nowy świat wyobraźni”¹⁰.

Wyobraźnia dziecka postrzegana jest jako proces dynamiczny, uwarunkowany różnymi elementami, np. grupą społeczną dziecka, rodziną, grupą rówieśniczą, przekazem kulturowym, działaniami instytucjonalnymi. Zamierzeniem badawczy było dostrzeżenie, jak te poszczególne elementy łączące się z wyobraźnią dziecięcą, tworzą archetypy dzieciństwa¹¹. Przedmiotem badań i analiz uczyniła Autorka narracje dziecięce. Tekst zapisany przez dziecko stanowi podstawę analizy świata, w którym funkcjonuje – „tekst jako świat”¹². W badaniach przyjęto perspektywę hermeneutyczną. „Przedmiotem analizy staje się głębsza struktura tekstu narracji biograficznej – system znaczeń”¹³. Podjęte badania stanowią próbę opisu świata dziecięcego z zachowaniem perspektywy dziecka¹⁴.

⁸ A. Wasilewska, dz. cyt., s. 32.

⁹ Tamże, s. 34.

¹⁰ Tamże, s. 42.

¹¹ A. Wasilewska, dz. cyt., s. 55.

¹² Tamże, s. 71.

¹³ Tamże, s. 73.

¹⁴ Tamże, s. 217.

W wypowiedziach narracyjnych Autorka badała struktury językowe. Interpretacja pozwoliła uzyskać odpowiedź na problem główny badań: *Jakie archetypy świata dziecka ujawniają narracje dziecięce?*¹⁵ Narracje dziecięce miały postać sytuacji zadaniowych pisemnych, spośród których wybierano tematy – napisanie bajki przez dzieci, napisanie swojej historyjki, opisanie swojej Krainy Radości. Badano uczniów realizujących edukację wczesnoszkolną. Autorka przeprowadziła analizę każdego tekstu jako wypowiedzi jednostki na podstawie kategorii Językowego Obrazu Świata. Autorskim wkładem było wyodrębnienie kategorii badawczych, do których przyporządkowano elementy tekstów dziecięcych. Schemat kodowania odpowiada strukturze treści pracy zawartej we wstępie recenzji.

Interpretacja zadań pisemnych – narracji dziecięcych pozwoliła wysunąć tezę, że „posługiwanie się pojęciami infantylnymi w opisie świata (szczególnie przyrody), kontrastuje z ujawnioną dojrzałą wiedzą o świecie przyrodniczym”¹⁶.

Analiza pisemnych narracji dzieci pozwoliła Autorce dokonać opisu funkcjonowania dziecka w rzeczywistości społecznej i kulturowej. Interpretacja badań skłania do wniosku, że „dziecko w wieku wczesnoszkolnym jest uwikłane w zależności i ograniczenia i próbuje odnaleźć siebie w skomplikowanym świecie znaczeń”¹⁷.

Recenzowana praca ukazuje współcześnie preferowany kierunek badań metodologicznych nad dzieciństwem – badań narracyjnych, stanowiąc jednocześnie cenny wkład w ich aktualność. Podkreśla tym samym potrzebę pogłębionych badań jakościowych, niezbędnych w analizach odnoszących się do dynamiki rozwoju dziecka w relacji ze światem społecznym.

¹⁵ Tamże, s. 93.

¹⁶ Tamże, s. 137.

¹⁷ Tamże, s. 222.